

Haile Selassie och den svenska missionen 1924–1952 – ett politiskt perspektiv

AV VIVECA HALLDIN NORBERG

Sedan begynnelsen år 1865, då *Evangeliska Fosterlandsstiftelsen* (EFS) sände sina första missionärer för att predika evangelium för Oromofolken, har det svenska engagemanget i Etiopien genomgått många olika stadier, av vilka man kan urskilja tre huvudfaser före 1952: perioden 1866–1924, då det bara fanns missionärer i landet, perioden 1924–1936, då förutom missionärerna olika kategorier av svensk personal anställdes i etiopisk regeringstjänst – denna rekrytering avbröts av det italiensk-etiopiska kriget – och slutligen perioden 1945–1952, då svenskar rekryterades i stor skala i etiopisk regeringstjänst samtidigt som missionens arbete utvidgades.

I april 1953 beslutade Centralkommitteen för svensk teknisk hjälp åt underutvecklade områden att Etiopien skulle ingå i ett svenskt statligt hjälpprogram. Detta kom att inleda en ny fas i det svensk-etiopiska samarbetet, där ett utvidgat svenskt statligt engagemang kom att utvecklas vid sidan av missionen, som också kraftigt utökade sitt arbete i Etiopien. I början av 1950-talet hade således de första kontakterna via tre missionärer utvidgats till ett utvecklingssamarbete i stor skala.¹

I det följande skall vi koncentrera oss på Evangeliska Fosterlandsstiftelsens och Missionssällskapet Bibeltrogna Vänners arbete inom det etiopiska kejsardömet under perioden 1924–1952.² Vi skall

1 Olika aspekter av det svensk-etiopiska samarbetet 1865–1952, har med tonvikt på perioden 1924–1952, detaljundersökts av författaren i ett större arbete: Halldin Norberg, Viveca, *Swedes in Haile Selassie's Ethiopia, 1924–1952. A Study in early development co-operation.* (Diss. Univ. of Uppsala) Uppsala 1977. 320 s.

2 Eftersom Eritrea under den period som här behandlas inte var en del av Etiopien kommer missionen i detta område endast att behandlas där det är nödvändigt för förståelsen av huvudproblematiken.

se deras verksamhet mot bakgrund av den etiopiska regeringspolitiken och således sätta in missionen i ett större politiskt sammanhang. Hur påverkades den svenska missionsinsatsen i Etiopien av den politiska situationen i landet? I vilken mån kan den svenska missionen sägas ha arbetat på kejsare Haile Selassie's villkor och efter hans prioriteringar?

Etiopien skiljer sig på flera sätt från andra missionsländer. Medan de europeiska missionsfälten i allmänhet utgjordes av kolonier, är Etiopien en urgammal kristen stat, som med ett kort avbrott för den italienska ockupationen 1936–1941, lyckats bevara sin självständighet. Den Etiopiska Orthodoxa kyrkan var mellan 330-talet och 1974 statskyrka i Etiopien. Även om Etiopien tills helt nyligen officiellt har varit en kristen stat, har islam haft ungefär lika många anhängare som kristendomen och en mindre del av befolkningen har tillhört olika lokala religioner. Detta beror till en viss del på att kejsare Menelik II under senare delen av 1800-talet införlivade stora områden i väster, söder och sydost, däribland flera Oromokungariket, vars befolkning antingen var muslimer eller tillhörde lokala religioner.

På grund av de oroliga politiska förhållandena i Etiopien, kunde de tre första svenska missionärerna som landsteg i Massawa den 15 mars 1866 inte resa vidare mot oromoområdena, som vid den tiden inte tillhörde det etiopiska kejsardömet. De startade därför en »väntansmission» i det område som från omkring 1890 kom att kallas Eritrea. Under stora umbäranden arbetade alltflera svenskar såväl bland Kunama i låglandet som på det eritreanska höglandet.³ Arbetet i Eritrea sågs emellertid bara som en etapp på vägen mot Oromo. Mot slutet av 1800-talet öppnades oromoområdena i västra Wollega för svenska mission av etiopiska evangelister som arbetade inom EFS-missionen i Eritrea. Edla och Nils Hylander var de

3 Den tidiga protestantiska missionen har bl. a. utförligt behandlats av Donald Crumme, *Priests and Politicians. Protestant and Catholic Missions in Orthodox Ethiopia, 1830–1868*. London 1972, samt av Gustaf Arén i hans nu tryckfärdiga avhandling med titeln *Evangelical outreach. Origins of the Evangelical Church Mekane Yesus*, som beräknas utkomma under 1978. De tidiga svenska missionsinsatserna har utförligt behandlats bl. a. av Arén (1978); Beskow, Gustaf, *Den svenska missionen i Östafrika*. Stockholm 1884; Joseph Gabrawold, *The Origin of Early Development of the Evangelical Church of Eritrea*. (B. A. paper) Addis Abeba 1972; Tafvelin, Tore & Lundmark, Gustaf, *Ut i all världen. Evangeliska Fosterlands-stiftelsens mission i Afrika och Asien, 1866–1973*. Stockholm 1974.

första svenska missionärer som nådde Oromo, vilket skedde år 1895. Men deras verksamhet i Harrar blev kort. De utvisades redan följande år av politiska skäl. Det dröjde ända till 1904 innan Karl Cederqvist som förste svensk nådde Addis Abeba. Han arbetade ensam i huvudstaden från år 1904 till sin död 1919. Förutom att han predikade och bedrev sjukvårdsverksamhet grundade han även en skola.⁴

Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner (BV) grundades som ett självständigt missionssällskap i juni 1911 efter en konflikt inom EFS angående tolkningen av bibeln. Samma år kallades två av EFS-missionärerna som redan arbetade i Eritrea, men hade sympatier för BV som deras första missionärer. Före utgången av år 1912 hade sex missionärer övergått till BV. För att undgå konflikter med EFS grundade de egna missionsstationer i Eritrea.⁵ Dessa båda missionssällskap har sedan dess arbetat i stort sett oberoende av varandra.

Den etiopiska politiken gentemot utländsk mission

Den verkliga expansionen för kristen mission i Etiopien kom under kejsare Haile Selassie's tid. Redan under sin tid som tronföljare och regent (1916–1930) inbjöd han en rad utländska missionsorganisationer. Det torde vara fullt klart att han i missionerna såg viktiga instrument för en modernisering av Etiopiens undervisnings- och sjukvårdsväsende, och han gav dem ekonomiskt stöd för denna verksamhet. Sjukhusen uppkallades i regel efter honom.⁶

Trots att Etiopiska Orthodoxa kyrkan var misstänksam mot deras arbete utvidgades den protestantiska missionen. År 1935 arbetade 170 protestantiska missionärer vid 39 missionsstationer representerande tio missionssällskap av olika nationalitet; fyra brittiska, två amerikanska (adventisterna hade även svensk personal), två svenska och ett tyskt. Missionärerna arbetade i de flesta provinserna, men huvudsakligen i södra Shoa och i landets västra och södra provinser. Detta stod i överensstämmelse med principen att missionärerna endast skulle arbeta bland icke kristna folk för att

4 Halldin Norberg (1977), s. 235; Tafvelin & Lundmark (1974), s. 83–94.

5 Ibid., s. 106.

6 Ibid., s. 68 & 70.

undvika konkurrens med Etiopiska Orthodoxa kyrkan, som hade sina flesta anhängare i landets norra provinser.⁷

I samband med den italienska ockupationen utvisades de allra flesta protestantiska missionärerna. Efter restaurationen vände sig de missionssällskap som arbetat i Etiopien före kriget till kejsaren och bad att få återuppta sitt arbete.⁸ Men detta tilläts endast i mycket begränsad utsträckning innan den etiopiska regeringen hade fastställt sin politik gentemot missionen. Före kriget hade det inte funnits några lagliga hinder för utländska missionssällsksaps evangelisationsverksamhet. Men efter ockupationen kan man märka en ökande nationalism, där protestantisk evangelisation ansågs vara en farlig konkurrent till Etiopiska Orthodoxa kyrkan och därmed ett hot emot landets enhet.⁹

Utvecklingen av missionsfrågan i Etiopien under åren 1941–1944 visar klart att missionen av de etiopiska myndigheterna sågs som en maktfaktor. Kejsaren framstår emellertid som mer missionsvänlig än de flesta ledande etiopier såväl Orthodoxa kyrkoledare som flera av medlemmarna av ministerrådet. Den Etiopiska Orthodoxa kyrkan ansågs vara ett av de viktigaste instrumenten att skapa ett starkt och enat etiopiskt kejsardöme. De ville därför i största möjliga utsträckning begränsa missionens möjligheter. Utbildningsministern Mekonnen Desta framstår som särskilt fientlig mot missionen.¹⁰

Då utbildningsministeriet i december 1942 övertog kontrollen av den utländska missionen föreslogs starka inskränkningar av missionens arbetsmöjligheter – isynnerhet inom skolområdet. Bl. a. skulle inga skolor få grundas i ortodoxa områden och i övriga områden skulle missionens skolor inte få mottaga några elever under 15 år.¹¹ Detta orsakade så kraftiga protester från missionsorganisationerna att vissa lätnader föreslogs. I en rapport till London förmodade en brittisk diplomat att den etiopiska regeringen ämnade använda missionärerna som redskap för Amhara imperialism i Oromo- och andra av Etiopien koloniserade områden. Denna för-

7 Ibid., s. 67–71.

8 Ibid., s. 76.

9 Ibid., s. 254.

10 Ibid., s. 76.

11 R. G. Howe to A. Eden, Addis Abeba 18.3. 1943, med bilaga: Memorandum in regard to Missionary work in Ethiopia, December 1942. Public Record Office London, FO 371, vol. 35642, J 1877.

modan grundades på att det lades stor vikt vid att missionärerna själva lärde sig och även undervisade i amharinja.¹²

Den lag som slutligen reglerade förhållandet mellan etiopiska staten och missionen utfärdades i augusti 1944. I denna fastställdes att missionärerna i s. k. öppna områden dvs. huvudsakligen landets södra, östra och västra områden inklusive huvudstaden fick ganska fria händer. I ortodoxa områden däremot begränsades missionens verksamhet. Regeringen förbehåll sig t. ex. rätten att tillsätta ortodoxa religionslärare även i missionens skolor. Däremot fick missionen bedriva sjukvård i dessa områden.¹³

Det rådde som antytts delade meningar om missionens roll inom ledande kretsar i Etiopien. Några ledande etiopier hade själva fått sin utbildning i missionsskolor och ansåg dem betydelsefulla för landets skolväsen. En av dem var Amanuel Abraham, då generaldirektör inom utbildningsministeriet och numera president i Mekane Yesuskyrkan. Han anklagades av Mekonnen Desta för att favorisera Oromo vid grundandet av skolor och även för att gynna protestantiska lärare. Han fick faktiskt avgå och blev istället utnämnd till ambassadör i New Delhi. Det faktum att kejsaren lät Amanuel Abraham avgå den gången och att han lät Mekonnen Desta bli en av författarna till lagen om utländsk mission tyder på att även kejsaren förordade stark regeringskontroll över missionen. Samtidigt var han personligen positiv till att använda missionen i rekonstruktionsarbetet efter kriget. Han var dock realistisk nog att inse att en alltför restriktiv politik mot missionen dels skulle ifrågasätta hans vilja att stödja religionsfriheten i landet och dels kunde medföra att han gick miste om missionens lärar- och sjukvårdsresurser. Kejsaren hade således en svår mellanställning mellan missionsvänner och missionens kritiker i Etiopien.¹⁴

12 R. G. Howe to A. Eden, Addis Abeba 12.8. 1943 med bilaga: Explanatory notes amplifying the memorandum in regard to mission work in Ethiopia Dec. 1942, Public Record Office London, FO 371, vol. 35642, J 3829.

13 *Negarit Gazeta* 1944:12, Decree No. 3 of 1944, August 27, 1944. Regulations on the establishment of missions.

14 Halldin Norberg (1977), s. 77–79. Författaren har här en tolkning som något avviker ifrån den som presenterats av Olav Saeverås i hans avhandling *On Church-mission relations 1944–1969, with special reference to the Evangelical Church Mekane Yesus and the Lutheran Missions*. (Diss. Univ. of Uppsala 1974, s. 33–34. Jfr. även Heyer, Friedrich von, *Die Kirche Äthiopiens. Eine Bestandaufnahme*. Berlin 1971, s. 316–323; Tafvelin & Lundmark (1974), s. 196.

Så snart som den etiopiska politiken gentemot utländsk mission reglerats i lag började missionärerna anlända till Etiopien inte bara från de samfund som verkat i landet före kriget utan även från andra. Bland de nya samfunden kan nämnas Norsk Luthersk Missjonssamband (1948) och Den Danske Ethiopier Mission (1951). År 1952 arbetade elva protestantiska missioner i 12 provinser. Alla dessa samfund erbjöd utbildning och de flesta även sjukvård.¹⁵

Svensk mission på kejsarens villkor

Efter denna allmänna bakgrund skall vi nu övergå till att närmare undersöka den svenska missionen i Etiopien och se i vilken mån den påverkades av den politiska situationen i landet och i synnerhet av den kejsarliga utvecklingspolitiken.

Inför öppnade dörrar:

Arbetet bland Oromo i Wollega hade bedrivits helt av etiopier ända till 1921 då Dr Erik Söderström som förste svensk slog sig ned i provinsen och följande år påbörjade sjukvårdsverksamhet i Naqamte.¹⁶ På inbjudan av både Ras Taffari och de svenska missionärerna företog missionssekreteraren i EFS, pastor Nils Dahlberg en inspektionsresa i Etiopien och Eritrea, vilken ägde rum under tiden oktober 1924 till maj 1925. Resan förefaller ha haft det dubbla syftet att undersöka situationen för missionärerna i Eritrea och att planera en utvidgning av verksamheten i Wollega, något som förespråkades framför allt av Dr Söderström i Naqamte. Utsikterna var goda för att utvidga den svenska verksamheten i Etiopien, men Evangeliska Fosterlandsstiftelsens ekonomiska ställning var fortfarande svag efter en ekonomisk kris i början av 1920-talet. Den ekonomiska frågan diskuterades mellan pastor Dahlberg och Ras Taffari, vilket resulterade i avsevärda ekonomiska bidrag

15 Halldin Norberg (1977), s. 79; Tafvelin & Lundmark (1974), s. 197; Trimmingham, J. Spencer, *The Christian Church and Missions in Ethiopia*. London 1950, s. 35–41.

16 Arén (1978); Saeverås (1974), s. 21–22; Tafvelin & Lundmark (1974), s. 129.

till EFS skol- och sjukvårdsverksamhet både i Addis Abeba och i Wollega.¹⁷

Även Bibeltrogna Vänner öppnade verksamhet inom Etiopien. År 1921 började de arbeta i Addis Abeba och från 1924 erbjöd de både skolutbildning och sjukvård i Harrar.¹⁸ Både EFS och BV erhöll vardera 50.000 kronor av Ras Taffari för att bygga sjukhus i Naqamte respektive Harrar.¹⁹ År 1926 donerade han omkring 10.000 kronor till EFS för att köpa en tomt i Addis Abeba, där man öppnade en pojkskola.²⁰ Tre år senare arrangerade Ras Taffari så att BV fick en tomt i Addis Abeba för att bygga en flickskola.²¹ Åren 1930–1931 företog Dr Fride Hylander tillsammans med sin fru Naemi en undersökningsresa i provinserna Arussi, Bale, Hererge och Sidamo i syfte att utvidga BV's verksamhet till dessa områden.²²

Sjundedagsadventisterna, som är en internationell missionsorganisation, hade arbetat i Eritrea sedan 1907. Sedan begynnelsen har SDA haft svenska missionärer i sin tjänst. Även adventisterna fick stöd av Ras Taffari för sin verksamhet i Etiopien. År 1921 påbörjades deras arbete i Addis Abeba och 1931 fick de 25.000 dollar i kontanter samt en tomt i Addis Abeba för att bygga ett sjukhus. Samma år fick de även jord av de lokala guvernörerna i Debre Tabor och Gimbi för att grunda sjukhus.²³

Ras Taffari's politik gick av allt att döma ut på att i största möjliga utsträckning utnyttja missionsorganisationernas skol- och

17 Dahlberg, Nils, *Dagbok från afrikaresan börjad 25.10.1924*. (Manuskript) Nils Dahlbergs samling Stockholm, s. 16–21; Dahlberg, Nils, *Dagar av nåd. Missionsförståndare Nils Dahlberg ser tillbaka*. Stockholm 1961, s. 76; *EFS årsberättelse 1925*, s. 212.

18 Berättelse över Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner verksamhet åren 1921–26; *Missionssällskapet Bibeltrogna vänners historia under tiden 1911–1961*. Stockholm 1961, s. 101–102.

19 BV (1961), s. 155; Dahlberg, Nils, *Med Guds nåde*. Ingår i: *Bortom bergen*, vol. 2, Stockholm 1954, s. 93.

20 EFS årsberättelse 1926, s. 265.

21 Svensson, Axel B., *Dagbok från resa i Etiopien 1929/30* (Manuskript) Lunds Landsarkiv, Axel B. Svenssons arkiv, B:1, s. 131.

22 *Ibid.*, s. 176 & 181; BV (1961), s. 124; Hylander, Fride, *Ett år i tält. Bland hedningar, muhammedaner och tabotister*. Stockholm 1934 passim.

23 *Seventh-day adventist encyclopedia*. vol. 10, ed. by Don F. Neufeld Washington D. C., 1961, s. 384; *Missionären*, vol. 35:12, December 1931, s. 159; vol. 36:7, July 1932, s. 79–80; vol. 36:11, November 1932, s. 120.

sjukvårdsresurser och genom ekonomiska bidrag styra lokaliseringen av deras arbete.

Var bedrev då de organisationer som hade svensk personal sin verksamhet och hur var verksamheten fördelad på respektive orter?

Tabell 1. Missionsstationer med svensk personal drivna av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner samt Sjunde-dagsadventisterna år 1935 fördelade på huvudaktiviteter.

	Skola	Sjukvård	Kyrka
EFS ¹	Addis Abeba	Addis Abeba (klinik)	Addis Abeba
	Naqamte	Naqamte (sjukhus)	Naqamte
	Najo	Najo (klinik)	Najo
BV ²	Addis Abeba	Addis Abeba (klinik)	Addis Abeba
	Harrar	Harrar (sjukhus)	Harrar
SDA ³	Addis Abeba	Addis Abeba (sjukhus)	Addis Abeba
	Desse	Desse (sjukhus)	Desse
		Debre Tabor (sjukhus)	Debre Tabor
	Gimbi	Gimbi (sjukhus)	Gimbi

Källa: EFS årsberättelser 1920–1936; BV årsberättelser 1920–1936; Missionären Vol. 34–39; Gudmundsen, G., Fjorton år bland kopter och hedningar i Abessinien, Stockholm 1936, s. 98–122, 159–169.

1 EFS stationer öppnades i Addis Abeba 1904, Naqamte 1923, Najo 1927.

2 BV stationer öppnades i Addis Abeba 1921, Harrar 1924.

3 SDA stationer öppnades i Addis Abeba 1921, Desse 1928, Debre Tabor och Gimbi 1932.

Obs: Angivet öppningsår betyder inte nödvändigtvis att alla verksamhetsgrenar började detta år.

De svenska missionärernas arbete var som framgår av tabell 1 fördelat över olika delar av landet. Endast i Addis Abeba var alla tre samfund representerade, vilket är naturligt eftersom det är landets huvudstad. EFS hade sitt arbete koncentrerat till Wollega, medan BV hade sitt arbete förlagt till Harerge-provinsen, och SDA drev verksamhet i Begemder, Wollega och Wollo.²⁴

Vi har nu sett på vilka orter man bedrev sin verksamhet. Hur stor personal hade då de båda svenska missionsorganisationerna till sitt förfogande och i vilken mån överfördes missionärer från Eritrea till det Etiopiska kejsardömet?

Av tabell 2 framgår att EFS under hela perioden 1865–1952 sände ut 185 missionärer, medan BV från sin begynnelse år 1911

24 Trots att svenskarna endast utgjorde en del av SDA's personal i Etiopien fanns de representerade på alla platser där SDA bedrev mission.

Tabell 2. Placering av svenska missionärer utsända till Etiopien och Eritrea 1865–1952, uppdelade efter region, samfund och kön.

Placering	1865—1904		1905—1918		1919—1936		1945—1952		1865—1952									
	EFS		EFS		EFS		EFS		EFS									
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M+Kv	M+Kv								
Eritrea	47	33	-	-	3	12	3	3	1	6	-	-	116	6				
Eritrea/ Etiopien	3	2	-	-	1	1	2	4	2	5	-	-	14	6				
Etiopien	-	-	-	-	-	-	-	-	6	9	6	8	14	26	8	10	55	32
Totalt	50	35	-	-	4	13	5	7	9	20	6	8	20	34	8	10	185	44
		85	-	-	17	12			29	14			54	18			185	44

Källa: Evangeliska Fosterlandsstiftelsens årsberättelser 1866–1952; Missionssällskapet Bibeltrogna Vänners årsberättelser 1911–1952; Hylander, Nils, Morgonljus. Femtioårigt missionsarbete på natthöjld jord 1865–1916. Stockholm 1917.

har haft 44 missionärer i Etiopien och Eritrea. Medan EFS under 1800-talet nästan uteslutande arbetade i Eritrea kan man under 1910- och 20-talen se en ganska markerad förskjutning av personalresurserna från Eritrea till Etiopien. Detta förklaras av att de svenska missionärerna i Eritrea hade stora svårigheter att arbeta på grund av de italienska myndigheternas fientlighet mot mission. Denna situation sammanföll med Ras Taffari's sedermera Haile Selassie's ansträngningar att uppmuntra utländsk mission i det etiopiska kejsardömet. Även BV förflyttade av denna anledning sina missionärer till Etiopien. Denna tendens förstärktes ytterligare efter kriget då alla BV's missionärer och den övervägande delen av EFS-missionärerna sändes till Etiopien.

Missionssällskapens målsättning:

Om då den etiopiske regenten styrde missionssällskapens verksamhet, hur passade detta då in på Evangeliska Fosterlandsstiftelsens och Missionssällskapet Bibeltrogna Vänners målsättning för sin verksamhet? Då EFS sände ut sina första missionärer 1865 var målet att nå oromoområdena för att predika evangelium vilket också förblivit huvudmålet för EFS's mission.

Under den långa väntansmissionen i Eritrea hade man kommit i kontakt med ortodoxa som arbetade för en reformering och vitalisering av den Etiopiska Orthodoxa kyrkan. Då uppstod ett *delmål* nämligen att delta i dessa reformansträngningar. Ännu vid det italiensk-etiopiska krigets utbrott var »reformationsidén» för-

härskande bland såväl EFS-missionärer som bland de infödda evangeliska kristna. Meningarna var dock delade i denna fråga. Karl Cederqvist som arbetade ensam i Addis Abeba mellan åren 1904 och 1919 grundade inga evangeliska församlingar. Hans efterträdare Olle Eriksson däremot grundade redan år 1921 en församling i Addis Abeba som kom att spela en betydelsefull roll under ockupationsåren, då de evangeliskt kristna var utsatta för förföljelse både från katoliker och från ortodoxa.²⁵

Tanken på evangelisk reform bland anhängarna av den Etiopiska Orthodoxa kyrkan dominerade även inom BV's arbete. Tanken på evangelisering bland Oromo var emellertid fortfarande levande inom BV. Det rådde dock delade meningar inom sällskapet mellan dem som förordade reformarbete bland amharerna och dem som förordade evangelisation bland Oromo i Arussi och Sidamo. Målsättningen för BV's arbete diskuterades grundligt vid en missionärskonferens i Addis Abeba i december 1930, där det bl. a. förordades att man skulle utvidga arbetet bland Oromo i Arussi hellre än att utvidga det i Harrar.²⁶ Det framhölls av förespråkarna för Oromomissionen att kejsaren önskade en vidgad verksamhet i Arussi och Sidamo och erbjöd såväl tomtmark som pengar för att bygga ett sjukhus i området.²⁷

Motsättningarna mellan några missionärer och BV's styrelse kulminerade på nyåret 1932, då fem av missionärerna däribland Fride Hylander ansågs ha avgått ur BV's tjänst till följd av att de ej rättat sig efter styrelsens instruktioner angående verksamhetens prioritering.²⁸

Vi kan således konstatera att kejsarens styrning av missionens arbete gick att förena med båda de svenska missionsällskapens målsättning. Missionens arbete avbröts emellertid i samband med den italienska ockupationen av Etiopien då samtliga EFS- och BV-missionärer utvisades av italienarna.²⁹

25 Hallencreutz, Carl Fredrik, Mekane Yesuskyrkans förhistoria. Kommentarer till en avhandling. *Svensk missionstidskrift*, 63 (1975), s. 51–53.

26 Protokoll fört vid BV:s missionärskonferens i Addis Abeba 26/12–30/12 1930, § 14–16, Fride Hylanders arkiv, Sörby Runtuna.

27 *Ibid.*, §§ 17–19; se även Halldin Norberg (1977), s. 235, 248–249.

28 Protokoll från Bibeltrogna Vänners styrelse 8–9/10 1931, §§ 26–28; 19–20/1 1932, §§ 21–22, BV:s expedition, Stockholm. Se även Halldin Norberg (1977), s. 248–250.

29 Halldin Norberg (1977), s. 114–115.

Missionen inför nya villkor

Den förste representanten för BV som fick börja arbeta i Etiopien efter kriget var en lärare vid namn Anton Jönsson, som även var sjukvårdskunnig. Han hade sedan 1939 arbetat bland etiopiska flyktingar i Kenya och när dessa repatrierades år 1942 fick han följa med dem till Harrar, där han utnämndes till rektor för en statlig flyktingskola.³⁰ Av EFS-missionärerna fick Dr Erik Söderström tillsammans med sin fru och sin syster, vilka båda var sjuksköterskor, återvända till Etiopien år 1943. De arbetade först vid sjukhuset Bethsaida i Addis Abeba, men kunde efter några månader flytta till sjukhuset i Naqamte.³¹ Dessa personer var emellertid mer att betrakta som tjänstemän i etiopisk statstjänst än som egentliga missionärer, även om de givetvis fortfarande räknades som missionärer av sina respektive organisationer.

Situationen präglades av en viss förvirring innan regeringsdekreteret om missionens villkor slutligen kom i augusti 1944. Som tidigare framhållits innebar detta en stark begränsning av missionsorganisationernas frihet att arbeta i landet. Hur reagerade då de båda svenska sällskapen på dekretet? BV's ordförande Axel B. Svensson skrev en ganska pessimistisk artikel i BV's missionstidning, där han förklarade att Etiopien inte längre var öppet för kristen evangelisation. Även om han väntade stöd från kejsaren var han beredd på att möta ändlösa intriger från det ortodoxa prästerskapet. Svensson fann det särskilt betänkligt att utbildningsministern hade rätt att placera lärare i missionskolor.³²

Även Nils Dahlberg, missionsföreståndare inom EFS, var bekymrad över situationen. Man kan emellertid notera en viss skillnad mellan EFS's styrelse och Dr. Söderström rörande missionsstrategin i Etiopien. Söderström beklagade att styrelsen ville inskränka sig till ren evangelisation på bekostnad av t. ex. sjukvård. Han föreslog att EFS skulle anpassa sig till den nya situationen. Det fanns stort behov av undervisning och sjukvård och missionen borde därför ställa sina resurser till regeringens förfogande hellre än t ex grunda egna skolor. Svensk mission skulle enligt Söderström tjäna det etiopiska folket på deras egna villkor. Man skulle inte bara accep-

30 Ibid., s. 183.

31 Tafvelin & Lundmark (1974), s. 150.

32 Bibeltrogna Vänners missionstidning, vol. 34:1, 1945, s. 11.

tera kejsarens ledarskap utan även underordna sig den framväxande Evangeliska kyrkan.³³

Missionsorganisationernas rädsla för att bli utestängda från Etiopien visade sig emellertid snart obefogad. I början av år 1945 kom det till missionsällskapens kännedom att kejsare Haile Selassie begärt att få ett stort antal experter inom olika yrkesområden från Sverige, innefattande lärare, sjukvårdspersonal, jurister, militärer, poliser, agronomer, teknisk och administrativ personal. Dessa skulle arbeta inom respektive ministerier i den etiopiska administrationen. Kejsaren hade begärt att om möjligt få experter med kristen livsinställning. I februari 1945 bildades på dåvarande kronprinsen Gustaf Adolfs initiativ en kommitté, den sk Abessinienkommittén, som skulle ta ansvaret för rekrytering av experterna. Dr Fride Hylander, som numera var styrelseledamot i EFS, ingick i kommittén. Han utnämndes dessutom i augusti 1945 till etiopisk honorärkonsul i Stockholm för att å kejsarens vägnar sköta rekryteringen av experterna och teckna på kontrakten.³⁴

I mars 1945 skickade kejsaren Ato Abbebe Retta från den etiopiska legationen i London till Stockholm för att på hans vägnar förhandla om villkoren för den svenska experthjälpen. Han medförde då även en inbjudan till de svenska missionsällskapen att återuppta sitt arbete i Etiopien. Abbebe Retta deltog i ett extra styrelsemöte hos EFS den 12 mars 1945, varvid han framhöll att kejsaren personligen var beredd att stödja EFS's arbete. Det framhölls bl. a. av Dr. Fride Hylander att missionen skulle kunna utträta ett betydelsefullt arbete i provinserna med förhållandevis små ekonomiska resurser. Missionären Per Stjärne, som utreste första gången till Etiopien år 1921, fick styrelsens uppdrag att utarbeta en progressiv plan för att utvidga arbetet i Etiopien, varvid man även skulle samarbeta med BV. Man skulle även hålla kontakt med Abessinienkommittén för att i möjligaste mån rekrytera personer med kristen livsinställning för expertuppdrag i Etiopien.³⁵ Då Nils Dahlberg uttryckte farhågor över missionsdekretets inverkan på svenskt missionsarbete, försäkrade Abbebe Retta att EFS tack vare sitt utmärkta arbete i Etiopien före kriget skulle få tillstånd att

33 E. Söderström t. N. Dahlberg, Addis Abeba 24.11. 1944, EFS Stockholm.

34 För en detaljerad analys av Abessinien kommitténs arbete och den svenska expertrekryteringen se Halldin Norberg (1977), s. 166–181, 191–205, 257–267.

35 Protokoll från sammanträde med EFS:s styrelse 12.3. 1945 passim, EFS Stockholm.

grunda skolor i alla provinser om de bara kunde rekrytera personal för ett så omfattande program.³⁶

Kort efter sammanträdet med EFS styrelse reste Per Stjärne till Etiopien med ett positivt svar till kejsaren. Han kom sedan under resten av året att fungera som kejsarens personliga sändebud både vid kontakten med svenska myndigheter angående experter och med missionsällskapen angående planeringen av missionsarbetet.³⁷ I Etiopien upptogs en del av Per Stjärnes tid med att kontakta olika etiopiska myndigheter för att förbereda en utvidgning av missionsarbetet. I juni 1945 skickades han av kejsaren tillbaka till Sverige med fullmakt att kontakta både Abessinienkommittén och missionsällskapen. Kejsaren föreslog att svensk mission skulle samarbeta med den etiopiska regeringen och grunda en skola, ett sjukhus och två kliniker i var och en av Etiopiens 12 provinser.³⁸

Per Stjärne presenterade kejsarens program i detalj vid ett sammanträde med EFS's verkställande utskott den 14 augusti 1945. Den etiopiska regeringen skulle ta ansvar för byggnader, mark och driftskostnader, medan missionen skulle vara ansvarig för missionärernas löner och resekostnader. Under sammanträdet kom man fram till att Storbritannien och USA arbetade i 3–4 provinser. Om BV tog ansvar för 3 provinser, skulle EFS ansvara för de fem övriga.³⁹ Man tog även omedelbart kontakt med BV för att diskutera hur svensk mission bäst skulle kunna utnyttja sina resurser i Etiopien.⁴⁰

Vid EFS's styrelsesammanträde den 13 september 1945 diskuterades Etiopien mycket grundligt. BV tänkte inte återuppta sitt arbete i Eritrea utan överföra alla resurser från Eritrea till Etiopien. EFS beslöt att svara kejsaren att de var beredda att utvidga sitt arbete i Etiopien på hans villkor. Arbetet skulle utvidgas i den takt man kunde finna personal och ekonomiska resurser.⁴¹

36 Abbebe Retta t. N. Dahlberg, Stockholm 13.3. 1945, EFS, Stockholm.

37 Halldin Norberg (1977), s. 176–178, 187.

38 HM Kejsare Haile Selassies önskemål beträffande hjälp från och utbyte med Sverige. Kopia bifogad brev H. Amler t. T. Vinell, Stockholm 25.1. 1946, Sveriges Allmänna Exportförening, Stockholm, R 62 Torsten Vinells arkiv.

39 Protokoll från EFS:s verkställande utskott 14.8. 1945 § 6, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Stockholm.

40 N. Dahlberg, t. F. Hylander, Stockholm 8.8. 1945, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Stockholm.

41 Protokoll från EFS:s styrelsemöte 13.9. 1945 § 6, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, Stockholm.

De etiopiska förfrågningarna ställde stora krav på både EFS's och BV's resurser. Båda samfunden hade andra områden som skulle förses med missionärer, EFS hade Indien och Tanganyika och BV hade bestämt att starta missionsverksamhet i Kenya. En stor satsning på Etiopien skulle således ske på bekostnad av de andra missionsfälten.⁴² BV hade rekryterat men ännu ej sänt ut missionärer till Kenya. När de nya möjligheterna öppnade sig i Arussi bestämde Axel B. Svensson med styrelsens godkännande att sända alla missionärer till Etiopien.⁴³

Både EFS och BV förefaller ha befunnit sig i ett dilemma: å ena sidan var hela Etiopien öppet för deras missionsarbete efter flera år av ovisshet. Å andra sidan måste de underkasta sig etiopiska lagar som begränsade deras verksamhet. Kejsarens erbjudande om gemensam etiopisk-svensk finansiering av vissa institutioner kan ses både som ett sätt att uppmuntra dem till att utvidga sitt arbete och som ett sätt att göra dem mer beroende av etiopiska regeringen. Men det faktum att kejsaren öppnade hela landet för svensk mission, medan såvitt kunnat utrönas inget sådant erbjudande gavs till något annat land, måste tolkas som en förtroendeyttring från kejsaren mot svensk mission. Det förefaller också som om de svenska missionssällskapen tolkat det på detta sätt. Både EFS och BV var beredda att acceptera den etiopiska inbjudan och även samordna sina resurser för att inte förlora vad de vunnit i good will. Men den svenska missionen i Etiopien var emellertid mer än någonsin tidigare en mission på etiopiska villkor.

De svenska missionssällskapens svar på kejsarens prioritering

Vi har redan framhållit att Haile Selassie's stöd till missionens undervisnings- och sjukvårdsverksamhet under 1920- och 1930-talen måste betraktas som en strategi som syftade till att använda missionssällskapens resurser för att främja Etiopiens utveckling. Efter den italienska ockupationen ställdes stora krav på Etiopiens resurser för att återuppbygga landet, och för detta ändamål var kejsaren tvungen att vända sig till utlandet för att få hjälp.

42 Halldin Norberg (1977), s. 188.

43 A. B. Svensson t . A. Jönsson, Stockholm 29.5. 1945 och 7.7. 1945, Lunds Landsarkiv, Axel B. Svenssons arkiv A:13.

Med tanke på Etiopiens otillgängliga natur, de många språken och kulturerna, var det nästan otänkbart att skicka oerfarna utländska experter ut i provinserna. Med få undantag kunde dessa endast användas inom administrationen i Addis Abeba. Var kunde då kejsaren finna erfaren personal för arbete i provinserna? Svaret låg hos de missionärer som arbetat i landet före kriget. De kunde språket, var vana vid klimatet och bekanta med de olika etiopiska kulturerna. Missionärerna var med andra ord väl lämpade att deltaga i återuppbyggnaden av Etiopien, och erbjöd personal för ett decentraliserat utvecklingsarbete. Kejsaren hade i brev till både EFS's och BV's ledning betonat att de var tvungna att anpassa sig till regeringspolitiken om de skulle vara välkomna till landet. Både EFS's och BV's styrelser var också medvetna om de begränsningar som lades på deras evangelisationsarbete till förmån för utbildning och sjukvård.

Kejsarens ansträngningar att styra t. ex. missionens medicinska resurser till områden som saknade sådana, kan illustreras med ett exempel från BV. I mars 1945 anlände en av BV's missionsläkare, Dr Gunnar Agge till Etiopien för att överta BV's sjukhus i Harrar. Han erbjöds istället av regeringen att starta sjukvårdsarbete i Arussi, med motiveringen att Arussi saknade medicinska resurser, medan Harrar var väl försedd i detta avseende. BV skulle även få grunda skolor i provinsen.⁴⁴ Idén att BV skulle ta ansvaret för utbildning och sjukvård i Arusiprovinzen och överlämna sjukhuset i Harrar till etiopiska regeringen rekommenderades starkt av Anton Jönsson som föreslog att BV's styrelse skulle acceptera detta. Styrelsen följde också Jönssons förslag.⁴⁵ Styrelsens beslut innebar att den hade ändrat uppfattning, från att tidigare ha rekommenderat Anton Jönsson att koncentrera verksamheten på skolan och sjukhuset i Harrar.⁴⁶ Genom detta beslut hade styrelsen accepterat de förslag till prioritering av missionsarbetet som hade diskuterats vid den tidigare nämnda missionärskonferensen år 1930 och då framför allt förordats av Fride Hylander. Beslutet betydde också att styrelsen anpassade sig efter kejsarens prioritering. Det är i detta

44 G. Agge t. A. B. Svensson, Addis Abeba 10.4. 1945, Lunds Landsarkiv, Axel B. Svenssons arkiv C:12.

45 Protokoll från BV:s styrelse 26.5. 1945, §§ 2-3, Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner, Stockholm.

46 A. B. Svensson t. A. Jönsson. Stockholm 29.5. 1945, Lunds Landsarkiv, Axel B. Svenssons arkiv, A:13.

sammanhang värt att notera att Fride Hylander då han år 1947 återvände till Etiopien utnämndes till Principal Medical Adviser i Hälsovårdsministeriet och senare också blev ordförande i Etiopiens Medicinalstyrelse. En av hans första uppgifter bestod i att utarbeta en plan för förebyggande hälsovård i provinserna.

Missionärskårens yrkessammansättning

I vilken utsträckning tillmötesgick då EFS och BV den etiopiska regeringens önskemål om lärare och sjukvårdspersonal? Kan man se någon skillnad i missionärernas yrkessammansättning före och efter kriget? För att besvara dessa frågor har missionärerna i Tabell 3 indelats i tre kategorier: 1. aktiva bara under perioden 1905–1936, 2. missionärer som var aktiva före 1936 och som återvände till Etiopien under perioden 1945–1952 och 3. missionärer som nyrekryterades 1945–1952.

Tabell 3: Yrkessammansättning hos svenska missionärer som arbetat för EFS och BV, fördelat på huvudykesgrupper, organisation och aktiv period.

	Pastorer (ordinerade)		Lekmän (ospec.)		Lärar- personal		Sjukvårds- personal		Övriga		Totalt	
	EFS	BV	EFS	BV	EFS	BV	EFS	BV	EFS	BV	EFS	BV
1. Endast 1905–36	7	–	2	1 ¹	6	5	8	5	–	–	23	11
2. Både 1905–36 och 1945–52	1	–	–	–	2 ²	5 ²	4	4	–	–	7	9
3. Endast 1945–52	6	–	3	3	10 ²	7	16	7	1 ³	2 ⁴	36	19
Totalt	14	–	5	4	18	17	28	16	1	2	66	39

Källa: Förteckning över missionärer, EFS, Stockholm; Svenska missionärer i Bibeltrogna Vänners tjänst i Etiopien av Sigurd Stark, Viveca Halldin Norbergs samling, Uppsala.

1. Ordinerade efter några år i Etiopien.
2. En person ordinerad
3. Ingenjör.
4. En agronom och en gymnastikdirektör.
5. Fem av BV's missionärer utsända av EFS före 1905.

Som framgår av tabell 3 sände både EFS och BV flera missionärer till Etiopien under de sju åren efter 1945 än under hela 30-årsperioden 1905–1936. Vi finner också av tabellen att det inte var någon större skillnad i yrkessammansättningen hos missionärerna efter 1945. Lärare och sjukvårdspersonal var de största

kategorierna redan före kriget. Dessa organisationer hade således erfarenhet inom de områden där personal behövdes allra bäst år 1945. Både EFS och BV tillmötesgick uppenbarligen kejsarens begäran om lärare och sjukvårdspersonal eftersom personalen ökade särskilt inom dessa grupper. Men detta betydde inte någon förändring av yrkesstrukturen bland missionärerna annat än att EFS 1945–1952 förstärkte sjukvårdspersonalen på bekostnad av pastorererna.

Fanns det någon anknytning mellan experter och missionsorganisationer?

Det förefaller utom tvivel att kejsaren när han engagerade missionären Per Stjärne som sitt sändebud 1945 önskade rekrytera experter med kristen livssyn för tjänstgöring i Etiopien. Både Per Stjärne och Fride Hylander, som var huvudansvarig för expertrekryteringen, hade anknytning till missionen. I vilken utsträckning hade då experterna någon anknytning till missionsällskapen EFS och BV?

Med hjälp av Nationalitetsmatrikeln i vilken samtliga till Etiopien inresande svenskar registrerades på svenska Ambassaden i Addis Abeba, och som innehåller mycket detaljerade uppgifter om de inresande, har varje expert såväl som missionär kunnat undersökas.⁴⁷ Det visade sig att det fanns en ganska stark anknytning mellan missionsorganisationerna och lärar- och sjukvårdsgруппerna bland de svenska experterna, medan enstaka samband även fanns inom några andra grupper. Däremot kan inget samband spåras mellan mission och experter inom officerskåren eller kejsersliga flygvapnet.

Sambandet var starkast inom lärargruppen. Av totalt 42 lärare som arbetade i etiopisk regeringstjänst mellan åren 1945–1952 var tio personer antingen släkt med missionärerna eller med varandra och hade någon anknytning till missionsorganisationerna. Det rörde sig ofta om nära släktförhållanden t. ex. syskon. Ett liknande men ej lika starkt samband kan noteras mellan missionen och sjukvårdspersonalen. Två sjuksköterskor gifte sig t. ex. med missionärer och återvände efter kontraktstidens utgång till Etiopien för att själva arbeta i missionens tjänst. Ytterligare två sjuksköterskor återvände till Etiopien som missionärer. Den ende tandläkaren i etiopisk regeringstjänst var styrelsemedlem inom BV. Ledaren för mejeri-

gruppen var bror med en av lärarna och båda tillhörde EFS. Detta kan räcka som exempel.⁴⁸

En tänkbar förklaring till anknytningen mellan missionsorganisationerna och sjukvårds- och lärar-grupperna bland experterna är att förutom personlig bekantskap med Stjärne eller Hylander, var Etiopien ett land som var välkänt inom missionskretsar. Det fanns säkerligen många medlemmar i EFS och BV som inte var beredda att bli missionärer men som kunde tänka sig att acceptera anställning i etiopisk regeringstjänst inom de traditionella missionsyrkena. De tjänade i så fall indirekt den kristna missionen.

Sammanfattning

Den svenska missionens insatser under perioden 1924–1952 utgjorde ett välkommet bidrag i Ras Taffari's sedermera kejsare Haile Selassie's utvecklingspolitik. Under 1920- och 1930-talen försökte han på olika sätt att uppmuntra missionen bl. a. genom ekonomiska bidrag och styrde på så sätt även lokaliseringen av deras resurser. I samband med den mer restriktiva politiken mot utländsk mission efter 1944 inbjöds svensk mission trots detta att utvidga sitt arbete så att det skulle täcka hela landet. Han utnyttjade medvetet missionens resurser inom undervisning och sjukvård, och de svenska missionssällskapen följde kejsarens prioriteringar. Både EFS och BV sände så mycket lärare och sjukvårdspersonal de förmådde. Den svenska missionen i Etiopien var isynnerhet under 1940-talet i hög grad en mission på kejsarens villkor.

47 Nationalitetsmatrikeln 1946–1953, Svenska ambassaden, Addis Abeba. För en utförlig presentation om matrikelns värde som källa se Halldin Norberg (1977), s. 88–89, 96–100.

48 Halldin Norberg (1977), s. 259–261.